

Butikken på Eidtun og menneskene bak disken

Av Roar Aarnes

Mange av oss som er oppvokst oppi Sorta husker fortsatt butikken eller "filialen" som den ble omtalt i daglig tale. Her fant man det meste av dagligvarer folk trengte, pluss kjøkkenutstyr og landbruksredskaper som ljàer, melkebøtter og greip. Sukker, mel og kaffe var i løs vekt og ble oppbevart i egne skuffer før det ble veid opp i papirposer.

Vi som var små husker aller best glasskapet som sto til venstre på kjøpmannsdisken. Det var fylt opp med all slags godterier; -drops, lakris, 5-øres karameller og Ola-tyggegummi. Fra ei skuffe i disken solgte de også

"brunsukker" i løs vekt. Kandisen som hang sammen i hyssing ble delt opp med sukkersaksa og veid opp i spisspose.

Midt på disken sto kjøpmannsvekta. Ryddig plassert ved siden av vekta sto messingloddene oppstilt. Disse ble benyttet når tyngre varer skulle veies opp og vektskalaen ikke strakk til. Ved sida av vekta sto kassaapparatet. Her ble kontantene oppbevart. Hver enkelt vare ble ikke slått inn på kassa. Prisene ble notert med blyant på ei blokk og summert for hånd av kjøpmannen, og kun sluttsummen ble slått inn på kassaapparatet, - da kom prosentlappen ut. Og prosentlappene ble tatt godt vare på og samlet gjennom hele året, slik at man kunne få prosentene ved årets slutt. De fleste handlet på bok, - det vil si at kjøpet ble notert i ei lita bok, og så ble det gjort opp hver måned.

Starten på butikkdrifta

Den 11. april 1904 var det skyldelingsforretning hos Magnus Haftorsen Eidum på Ner-Eidum (Eidum Nedre Gnr. 154 br. 3). Skjønnsmennene var Andreas Thyholdt, Nils Julseth, John Stenvig og Anders O Røan, og hele 3 forskjellige parseller ble fradelt fra Ner-Eidum denne dagen. Foruten Eidtun til Handelsmand Iver Furan var det Myran til snekker Iver Røddesplass, og Marken til Peter Lilleeidum.

"Delings og skyldsætningsforretning.

Aar 1904 den 11. april sammentrådte undertegnede af fogden opnævnte mænd der samtlige har aflagt skjønsmænd anordnede ed. Peder P. Leren havde meldt forfald og Nils J. Aune var fraværende paa grund af bortreise, hvorfor suppelanterne Nils J. Julseth og Joh. Stenvig afgav møde i deres sted, paa gården Eidum nedre gnr. 154 bnr. 3 af skyld mark 13,99 for at foretage delings og skyldsætningsforretning, idet eieren af Eidum nedre, Magnus Haftorsen hadde frasolgt sin gård tre parceller til følgende kjøbere, nemlig handelsmand Iver Furan, gårdbruger Peter Lilleeidum og snekker Iver Røddesfald. De i forretningen interesserede poster var tilstede. Den første af Iver Furan kjøbte parcel 10 ar stor og bestaaende af dyrket jord, ligger ved veiskillet hvor den rodelagte bygdevei Eidum – Berg støder sammen med den langs jernbanen gaaende og grændser overalt til hovedbølet hvor fra den nordre side er skilt ved nævnte veie og paa de to andre sider ved nedkommende jorde. Eiendommen skjønnes at udgjøre 1/465 af gården Eidum og faar saaledes en matrikkelskyld af mark 0,03 idet brøken 4/465 lagdes paa hovedbølet og blev givet navnet Eidtun."

Selve skjøtet på Eidtun ble skrevet i april 1908:

*"Undertegnede Magnus Haftorsen Eidum erkjender herved at ha solgt ligesom jeg herved sælger, skjøter og afhender til hr. Iver Pettersen Furan en parcel av min eiede gaard nedre Eidum gaardsno. 154 bruksno 3 av skyld 13,56 i Laanke herred beliggende, der ved skylddelingsforretning av 11. april 1904 er kaldt navnet Eidtun Gnr. 154 br. 9 av skyld 03 øre for den avtalte kjøpesom 200,00 – to hundrede kroner. Og da kjøpesummen er betalt, skal nævnte parcel følge ham og arvinger som lovlig kjøpt og betalt og heftelsesfrit. Det bemærkes, at det omkring parcellen fornødne gjærdehold paahviler kjøperen alene. Stjørdalen den 23/4 08. Magnus H. Eidum.
Til vitterlighet John J. Eidum, Johan J. Eidum.*

Iver Furan, født 25. august 1873, var sønn av Peter Olsen og Marta Olsdatter Furan (Gnr. 170 br. 1). som yngste gutt i en søskenflokk på 4. Iver ble gift med Guri Ingebrikstdatter Sæter (f. 13.12.1872 – d. 16.04.1929) fra Kvikne. De giftet seg i 1897 i domkirka i Trondheim og ekteparet fikk etter hvert 5 barn: Marta, Peter, Ivar, Alf og Pauline. Da de giftet seg drev Iver som gårdbruker i Hegra på Holm Østre mellomvestre (Gnr. 25 br. 4 og 5). Denne gården kjøpte han senere, i 1901, for kr. 8.000,-. I 1904 selger han gården til Enok Gisestad for kr. 9000, for å starte opp på Eidum. Han begynte å sette opp hus, og i 1908 var det klart for å åpne forretningsdrift.

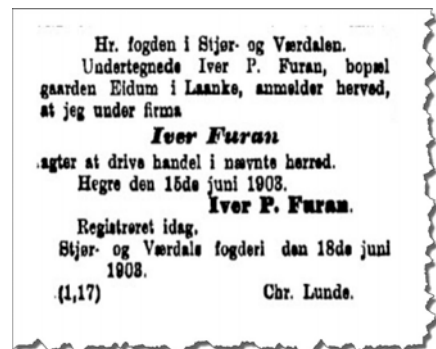
Iver Furan var nok en kramkar med teft for en god handel. Ved siden av å drive krambod, gjorde han også flere eiendomsoverdragelser med god fortjeneste. Han kjøpte Kvestan (Sortesli Gnr. 154 br. 8) på tvangsauksjon i oktober 1915 for kr. 2.060,- og solgte til Alfred Sørmo to år senere for kr. 3.150,-. Søre Gjeving (Gnr.167 br.5) kjøpte han i 1916 for kr. 27.500, og solgte året etter for kr. 33.000. I 1919 selger han gården Søndergård (Gnr. 102 bnr. 8) til Thomas Hegseth for kr. 30.500,- og gården Norum (Gnr. 112 bnr. 20) til Martin Byhaug for kr. 5.000,-. I 1917 kjøper han Haraldreina (Gnr. 111 br. 14), av Ovedie Dybvad, enka etter Hågen Pedersen Dybvad, som i mange år var regnskapsfører hos Olivarius Richter på Mæhle og som senere starta som kjøpmann på Haraldreina. Her fortsetter Iver Furan med butikkdrift frem til 1929, da han solgte til Leif Holmen. I årene 1919 – 1925 var Iver Furan eier av Hognes (Gnr. 112 br. 1), som sønnene Peter og Ivar drev.

1913 selger Iver Furan butikken på Eidtun til Sara Roland for kr. 7000,-. Kjøpekontrakten inngås 18. mars, men selve skjøtet er datert 22. juni 1915 og tinglyst 3. august.

Skjøte

Undertegnede Iver P Furan gjør herved i henhold til kjøpekontrakt av 18 mars 1913 vitterlig at ha solgt likesom jeg herved til Sara D. Roland sælger, skjøter og avhender min i Laanke liggende ejendom Eidtun Gnr. 154 bnr. 9 av skyld 3 øre med paastaaende huse med mur og nagelfaste indretninger, for den omforente kjøpesum kr. 7000,- hvorda fragaar kr. 300,00 for medfølgende løssøre. Da kjøpesummen er avgjort paa omforent maate skal ovennevnte ejendom herefter tilhøre Sara Roland og arvinger som retmessig ejendom og forblir jeg hendes lovlige hjemmelsmand. Stjørdal den 22. juni 1915. Iver Furan.

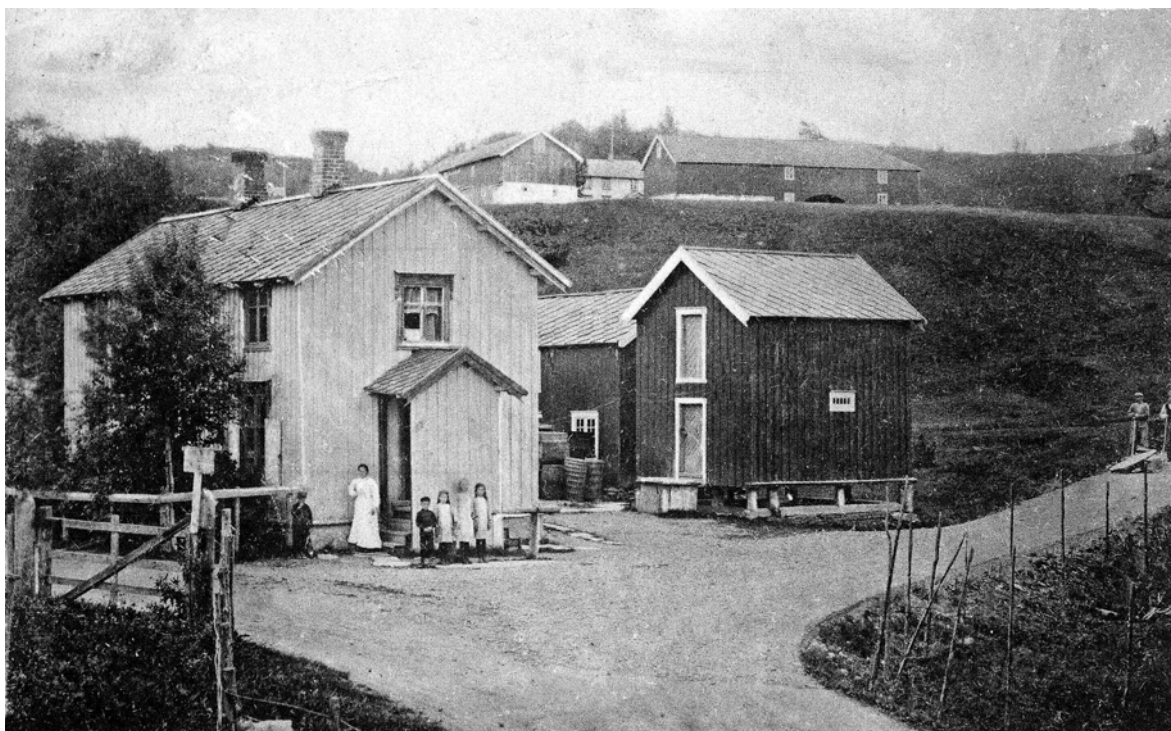
Til vitterlighet: N. M. Vaagland, B. Mære

Norsk Kundoiærinostidende 7 juli 1908

46. Skrupeløst nr. 17 Skjute. Underbegavede Dver P. Tiran opå herud i henhold til
24 kroner Ekspeditionsakt av 18 mars 1918 med hensyn til ha søgt tilbake til
herud til Sara D. Roland søster, og påfølgende med min i Raude
liggende ejendomme i Skjute nr. 104. her. 9 av skuld 300 med påfølgende brie med
min og uopførte indretninger, for den anførte kjøpspris kr 7000. - hvorav
frøgt kr. 500.00 for medfølgende løse. Da kjøpsprisen var gjort på anførte
måte skal samvirkende ejendomme heretter henhøre Sara Roland og arvinger
samt rettslig ejendomme og ejendomme i henhold til tidligere hjemmeløse av D. p. l. Skjute
den 22 juni 1918. Dver Tiran til uttrykkelig: S. l. Waagland. B. Mohre.

Sara Roland låner kr. 8000 i Hegra Sparebank og kr. 1500 av sin bror Iver Danielsen Øfsti, og setter i gang.

Sara Øfsti Roland utenfor butikken på Eidtun

Sara Øfsti Roland var født 13. februar 1872 på Søre Øfsti (Gnr. 140 br. 1), og var datter av Daniel Iversen og Sigrid Kjelbergsdatter Øfsti.

23 år gammel reiste Sara Øfsti til Amerika sammen med sin 2 år eldre søster Karen Johanna. Bestemmelsessted var Minneapolis Minnesota. De reiste fra Trondheim og skiftet til det tre-mastede seilskuta Thingvalla som kom fra København og tok dem videre til Amerika. De ankom New York 6. mai 1895 og reiser videre til Minneapolis.

Eldste søstera Karen Johanna eller Carrie som hun senere ble kalt, gifter seg med Ole Simensen Roland fra Gausdalen. Ole Roland hadde emigrert till Amerika i 1884, 17 år gammel. Han kom fra en religiøs familie og han ble metodistprest i Minnesota. Carrie og Ole ble gift før 1900 og de fikk 4 døtre, Stella født 1900, Alice født 1901, Helen født 1904 og Edna født 1907.

Sara ble ikke i Amerika i mange årene, for i folketellinga fra 1900 finner vi igjen Sara på Lille-Elvedalens Dampmeieri i Alvdal som "Tjenestepige med ansvar for Madlavning og Husgjerning". Saras yngre søster Dorothea hadde giftet seg med Jakob Karl Arnold Welde i 1896. Han var da meieribestyrer ved Hegra Meieri, men ikke lenge etter bryllupet flytter de til Alvdal hvor han overtar som meieribestyrer på Lille-Elvdalens dampmeieri. De var bosatt på Steien. Den 24. september 1900 dør Jakob Karl av et "rygmarvstiltfælde", og Dorothea blir enke med sønnen Sverre Dagfinn på 2 år og datteren Edda Solveig på 1 år. Sara viser sin omsorg og barmhjertighet og returnerer hjem til Norge for å ta seg av lillesøsteras familie. Sara som da var 28 år hadde ansvaret for husholdet for den nye meieribestyreren Sigvard 31 år, meieriasistenten Sigurd Digri 21 år, meiersken Sigrid Udgaardshagen 25 år, foruten enka Dorothea på 26 år som "lever af rentepenge" og hennes sønn på 2 og hennes datter på 1 år.

3 år senere emigrerte Dorothea med sine to barn til Amerika. I papirene oppgir hun å reise til sin søster Karen Johanne og ektemannen Ole Roland i St. Paul, Minnesota. I Amerika blir hun senere gift med enkemann Axel Nelson og bosatt i Wisconsin.

Sara derimot, etablerer seg da som kjøpmann i Ila i Trondheim og driver kolonialforretning i Ilevollen 11, rett over for Ilaparken. Hun leier hele 1. etasje i huset for kr. 700,- i året, og her bor hun også sammen med tjenestejente og to butikkjomfruer.

I 1911 dør imidlertid Saras søster Karen Johanna, og Pastor Roland blir sittende igjen som enkemann med fire små jenter på 4, 7, 10 og 11 år i Minnesota. Han skriver da brev til Norge og ber Sara om hjelp. Igjen viser Sara sin omsorg og barmhjertighet for sine nærmeste, og hun avvikler sin forretning i Ila og reiser over til Amerika på nytt for å stelle for sine tantebarn og deres far. Hun reiser 29. mai 1912 med dampskipet Oscar II med kurs for Amerika. Knappt en måneds tid etter at hun ankommer Minneapolis, blir Sara gift med sin svoger Pastor Ole Roland (26 juli 1912), og hun ble stemor til søsterens fire døtre. De var da bosatt i 9 Street South, Minneapolis.

Bryllupsbilde av Sara og Ole Roland

Året etter bryter denne nye familien opp fra USA og reiser hjem for å bosette seg i Norge for godt. Da de ankommer Hell stasjon skjer det skjebnesvangre at Ole Roland segner om på godsekspedisjonen og dør av hjerneblødning. Sara blir da sittende alene igjen med ansvaret for fire jenter i alderen 6 til 13 år etter knapt 1 års ekteskap med Ole. Hun var da 41 år gammel.

Det er da hun kjøper Eidtun" av Iver Furan og overtar butikkdriften etter ham. Samtidig kjøper hun et jordstykke av verksmester Ole Johan Richstad på Elverheim (Gnr. 108 bnr. 28). Dette jordstykket fikk navnet Nordset (Gnr. 108 bnr. 29) og var stort nok til å gi fór til et par kyr og en kalv gjennom vinteren.

I butikken får Sara god hjelp av sine stedøtre. De hjelper også til med husarbeid og fjøsstell. Hennes bror, Iver Øfsti og hennes søstersønn Iver Kvål fra Elvran stiller hest til rådighet og hjelper henne når det skal hesjes og kjøres høy.

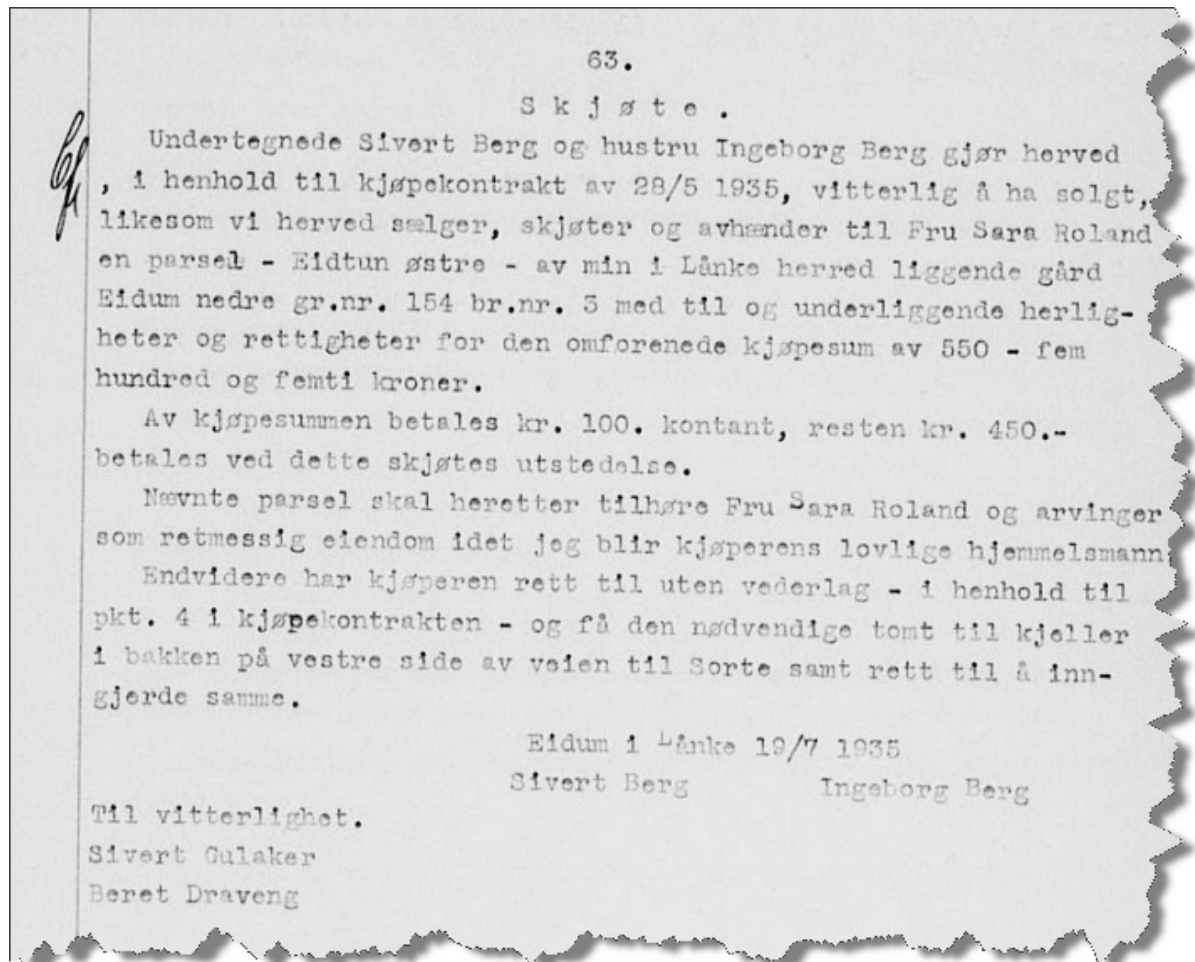
*Sara sammen med stedøtrene like etter at de kom til Eidtun.
Bakerst fra venstre: Stella Elisabeth og Alice Irene, forran Helen
Margareth og Edna Lillian.*

I 1935 fikk Sara kjøpt til et ekstra jordstykke på 5 mål fra Ner-Eidum. Arnt Rødde, Olaf Røan og Iver Myran holdt skyldelingsforretning 3. juli.

"Stykket danner omtrent en vinkel, og er avmerket grænser i nord mod veien Hel – Hegra, og ved Eidtun i vest mod veien til Sorte. Fra veien til Sorte hvor er nedsat en merkesten, gaar grænsen mod syd omtrent paa toppen av bakken ovenfor husene paa Eidtun. I det sydligste hjørnet er nedsat en merkesten, derfra gaar grændsen ned til veien Hel – Hegra, hvor ogsaa en merkesten er nedsat. De to sidstnævnte linjer støter mod hovedbølet, som udgjør den nye grænselinje. Arealet er ca. 5 maal."

Den fraskilte del fikk gnr. 154 br. 21.

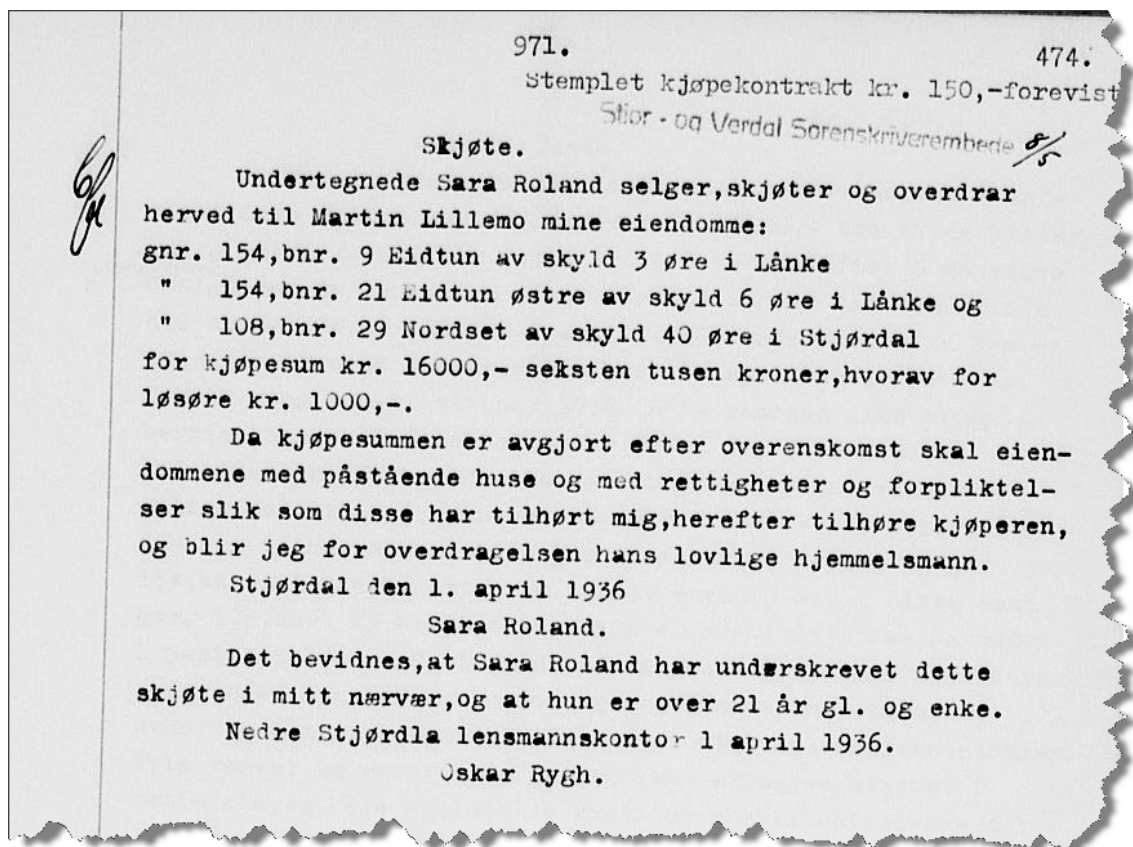
For denne jordlappen betalte Sara kr. 550 hvorav 100 ble betalt kontant og resten kr. 450 ble betalt når skjøtet ble utstedt. Kjøpekontrakten har imidlertid en klausul som sier at Sara skal *"få den nødvendige tomt til kjeller i bakken på vestre side av veien til Sorte samt rett til å inngjerde samme."*

Hun laget ikke kjeller i bakken, for året etter slutter hun som kjøpmann og selger hele eiendommen til Martin Lillemo. Sara var da 62 år gammel og hennes stedøtre var forlenget flyttet hjemmefra. Etter at hun sluttet med butikken, bodde hun i noen år i masstu i Utigarda Ekren.

De siste årene av sitt liv bodde Sara Roland oppi "Kå'la" (Kvål Gnr. 196 bnr.1) i Elvran hos sin søstersønn Iver Kvål. Hun dør 25. januar i 1951, 79 år gammel og ble gravlagt fra Elvran kapell.

I 1936 kjøpe Martin Lillemo eiendommen med løsøre av Sara Roland for kr. 16.000,-. Løsøret var takstert til kr. 1000,-.

Martin Lillemo var født i Mona (Gnr. 155 bnr. 1) 26. september 1904 og var sønn av Johan Bjørnsen Lillemo og Oline Thomasdatter Dybvad. Martin vokste opp som nummer 3 i en søskenflokk på 4 gutter. Den eldste broren Bjørn drev heimgården. Den to år eldre broren Tormod døde i spanskesyka i 1918, 16 år gammel, og den 10 år yngre broren Alf døde i 1927 kun 15 år gammel.

Martin var gift med Margot Andersen, datter av Rikard Andersen og Marie Stræte på Vestre Bjørgen. De var nygifte da de startet med butikken og de fikk 4 barn, alle født mens de bodde på butikken. Det var Målfrid f. 1937, Jorulf født 1939, Ragnar født 1944 og Magnar født 1948. Ragnar døde imidlertid i 1947 kun 2 ½ år gammel.

Martin hadde 2 kyr på båsen i den tida han drev butikken. Gjertine Andersen g. Sandtrø hjalp Margot og Martin i butikken i en periode og Asbjørg Lillemo var der i 1938-39. Hun passet barna Målfrid og Jorulf og hjalp til på butikken ved siden av. Hun deltok også i fjøsstellet og høykjøring.

Martin Lillemo

Etter å ha drevet butikken for egen regning et par år, inngikk Martin avtale med Lånke Handelslag i 1938, hvor de overtok driften og Martin fortsatte som butikkbestyrer. Lånke Handelslag hadde på den tiden eget bakeri på Hell, og Martin fikk levert ferske brødvarer derfra.

I 1948 endret Lånke Handelslag navn til Lånke Samvirkelag og butikken på Eidtun ble filial under Samvirkelaget.

I 1954 kjøpte Martin gården Øver-Eidum (Eidum Øvre, Gnr. 154 bnr 1) av sin fetter Bortinus Eidum og flytta dit og ble gårdbruker på heltid. Han beholdt eiendommen Eidtun og leide da ut forretningslokalene til Lånke Handelsforening, og Alvin Wifstad kom og overtok som filialbestyrer på butikken.

Alvin Wifstad

Alvin Wifstad var født i 1923 og var sønn av Johan Andreassen Wifstad fra Skatval og Signe Jøssås fra Malvik. Foreldrene bosatte seg først på Malvik, hvor Alvin ble født, men allerede mens Alvin var ganske liten flyttet de til Hell og bygde hus på Utsikten (162/51). Faren var sagmester på Hell Sag og Høvleri.

I 1943, under den tyske okkupasjonen av Norge, flyktet Alvin til Sverige, og tjenestegjorde der for den norske krigsmakt frem til krigens slutt i 1945. For dette mottok Alvin Wifstad forsvarsmedaljen med diplom.

I 1950 ble Alvin gift med Mildrid Nordset fra Skatval, og paret bosatte seg på Skogly (162/94) på Hell.

Da Martin Lillemo flyttet til Øver-Eidum og ble gårdbruker i 1954, overtok Alvin som filialbestyrer på Eidtun. Han kom flyttende med kona Mildrid og dattera Ella på 3 år. Mens de bodde der og drev butikken fikk de også sønnen Åge i 1956. Alvin drev butikken i 5 år. Da flyttet han med familien til Muruvika hvor han overtok som filialbestyrer ved Malvik Samvirkelags avdeling der. Sener flyttet han til Reinsvoll på Vestre Toten hvor han var butikkbestyrer i en periode.

Margot Aasheim

Etter at Alvin flyttet til Muruvika, kom Harald Hammer med familie fra Sparbu og drev butikken i en kort periode. I denne perioden var Margot Aasheim ansatt som butikkhjelp ved filialen.

I oktober 1961 avholdt Lånke Handelsforening et ekstraordinært medlemsmøte på Trudvang. Saken gjaldt sammenslutning med Stjørdal Samvirkelag. 26 medlemmer stemte for, og 11 medlemmer stemte mot og dermed ble Lånke Samvirkelag og Eidum filial bli en del av Stjørdal Samvirkelag. Saken var en realitet og fra 11. januar 1962 fikk butikken på Eidtun det offisielle navnet «Stjørdal Samvirkelag avdeling Eidum».

I 1962 sluttet Harald Hammer slutta som handelsmann på Eidtun, og Margot Aasheim var selvskreven til å overta stillingen som filialbestyrer.

Margot Aasheim var født og oppvokst i Austi-garda Ekren (Gnr. 149 br. 1) og var datter av Gjertrud og Gunnar Ekren. Hun ble gift med Torstein Aasheim i 1948, og i 1950 kjøpte de eiendommen Mo (151/8) i Sortasgrenda og bosatte seg der. Men da Margot overtok som butikkbestyrer i 1962, solgte de denne eiendommen til Ragna Utstrand og flyttet inn i butikken. Barna, - Ella og Tor Morten var da henholdsvis 14 og 9 år gamle.

*Filialbestyrer Margot Aasheim
med ektemannen Torstein*

Selv om Margot drev butikken helt frem til at den ble nedlagt i 1970, ble familien imidlertid ikke boende på butikken så lenge. Husene begynte etter hvert å bli kummerlige å bo i, så derfor kjøpte familien tomt i Reppasfeltet og bygde hus der. Dit flyttet de i 1965.

Oversvømmelser

Før Stjørdalselva ble omlagt og fikk et direkte utløp ved Hell, gikk elveløpet forbi Langøra innom Tangen der den møtte Gråelva, og så tilbake, rett sørover ut i fjorden ved Sutterøya. Da var elva generelt utsatt for flom og oversvømmelser i vårløysinga eller i perioder med mye nedbør. Butikken på Eidtun lå utsatt til når elva gikk over sine bredder. I 1947 var det spesielt ille. Det hadde regnet over lang tid. Vannet gikk langt opp på stabbursveggen og alle varene i butikken ble flyttet opp i andre etasje. Telefonen sto på ei hylle i gangen, og vannet gikk nesten opp til den. Ute på stabbursveggen ble det satt et merke som viste hvor høyt vannet hadde gått. Leikestua til Målfrid og Jorulf fløt av gårde og havnet ute ved Krikkbekken. I mars 1953 var det også storflom, men ikke fullt så stor som i 1947.

Slutten

På slutten av 60-tallet begynte "nedleggings-spøkelset" å true. Det kom signaler om at drifta av filialen ikke var lønnsom lenger. Grendafolket mannet seg opp med protestskriv og stilte fulltallig opp på Samvirkelagets årsmøte, men det hjalp lite. I 1970 var det slutt. Etter nesten 70 års drift ble butikken på Eidtun avviklet og nedlagt, og Sortasbyggene mistet sitt kjærkomne møtested og sin nærbutikk. En æra var over.

